

KIRIMLI RAHMÎ VE DİVANI

Sevgi ÖZTÜRK*

ÖZET

XVIII. yüzyıl Divan şairlerinden olan Rahmî, Kırmıhdır. İstanbul'a gelip kaside takdimiyle Damat İbrahim Paşa'ya intisâb etmiştir. Daha sonra defeterdarlık, tersâne katipliği ve mektubculuk görevlerinde bulunmuştur.

Kalemi kuvvetli bir şair olan Rahmî, müretteb bir "divan" sahibidir. Divanı; kaside, gazel, kıt'a, rubâî, matla, târih ve lûgazlardan oluşmaktadır. Divanının yanı sıra devrin siyasi ve sosyal hayatını yansıtan "Sefâretnâme-i İran" adlı bir eseri de mevcuttur.

Rahmî, devrin büyük şairlerine yetişmese de onların izinden gitmiş usta bir divan şairidir. Rahmî'nin övdüğü ve divanda adı geçen başlıca şairler, Râşid Efendi, Abdî, Münîf, Râgıb Efendi, Râtub Ahmed Paşa, Şeyhülislam Esad Efendi'dir.

Kasideler bölümünde yazmış olduğu Mevlânâ methiyesinde, Mevlânâ Hazretlerini pek çok yönleriyle övdüğü görülmektedir.

Divanında, çok sayıda tarih düşürdüğü görülmektedir. Rahmî, Tarih düşürme konusunda ustadır.

Bu çalışmada, Yüksek Lisans tezi olarak çalıştığımız Kırmıli Rahmî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilecektir. Divanının nazım şekilleri, vezin, dil ve üslup özellikleri üzerinde durulacak ve muhteva özellikleri de incelenecektir. Burada amaç şairin üslubunu şiirlerinden örneklerle göstermek ve şiirlerini tanıtmaktır.

Anahtar Kelimeler: *Rahmî, Divan, Nazım şekli, Vezin, Dil ve üslup.*

KIRIMLI RAHMI AND HIS DIVAN

ABSTRACT

Rahmi is a poet of the classical school in eighteenth century. He was born in Kırım. He came to Constantinople. He found great favour with Damad İbrahim Paşa. His job was tersane katipliği.

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Edirne.

Item of e strong poet. He was a Divan and Sefaretname-i İran. Rahmi Divan consist of kaside, gazel, kıt'a, rubâî, matla, târih and lûgaz.

Even though Rahmi, is not distinguished poet like other famous poets of teh centry, he is a skilled poet.

Râşid Efendi, Abdî, Münîf, Râgıb Efendi, Râtıb Ahmed Paşa, Şeyhülislam Esad Efendi are the other poets mentioned in the divan.

Rahmi wrote a Mevlana methiyesi. The Mevlana been praised many aspects in this poem.

In his divan is a large number of council of tarih poem.

In this study, the poems of Rahmi Divan have been investigated in terms of form and meaning under the subtitles of the manner of these poems in nazım forms, meter and language and style. The aim of this study is to demonstrate the style of poem writing of an old poet and to introduce his literary personality to the new generation.

Key Words: *Rahmi, Divan, Versification, Meter, Language and style.*

1. GİRİŞ

Arap ve İran edebiyatlarının etkisinde gelişip daha sonra kendine has özelliklere ve kimliğe sahip olan Klasik Edebiyat, Kırım'ın Osmanlı Devletine bağlanmasından sonra (1475) Kırım'da da etkisini göstermiştir. "Başlangıçta Kıpçak Türkçesiyle gelişen Kırım Türk edebiyatı, Kırım'ın Osmanlı Devleti'ne bağlanmasından sonra, İstanbul Türkçesinin etkisinde, halk ve divan edebiyatı olmak üzere iki ana kolda gelişmesini sürdürdü."¹ Kırım'da bu dönemde pek çok divan şairi yetişti. Kırım hanlarının şiire ve sanata olan ilgilerinin yanı sıra bu hanlardan bazılarının bizzat şair olmaları, Kırım'da çok sayıda ilim adamı ve şair yetişmesine fırsat tanımıştır. Han soylu şairler arasında, I. Mengli Giray, Saadet Giray, Gazi Giray Han sayılabilir. Osmanlı dönemi Kırım edebiyatında yetişen diğer şairlerden bazıları ise şunlardır: Müdâmî (ö. 947/1540), Mahmud (ö. 990/1582), Bakâyî (ö. 1000/1591), Kırımî (ö.1012/1605). Yazımıza konu olan Kırımlı Rahmî (?-1752) de bu şairler içinde yer almaktadır. Rahmî, Kırım'da yetişip, divan edebiyatına hizmet etmiş önemli bir şairdir. Devletin çeşitli kademelerinde hizmette bulunmuştur. Bu görevler arasında defterdarlık, tersane katipliği, mektubçuluk sayılabilir. XVIII. Yüzyılın büyük ve usta divan şairlerinden Şeyh Galib ve Nedim seviyesinde olmasa da, üslubu güzel ve tekniği kuvvetli bir şairdir.

¹ Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik, *Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

“Hanlık Dönemi Kırım Şairleri Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”² adlı makalede, Kırım’da Hanlık döneminde yaşamış 54 Kırımlı şair tespit edilmiştir. Bu makalede, XVIII. yüzyıl şairi Rahmi ele alınmıştır. Bahçesaray doğumlu olan Rahmi’nin, mezarı İstanbul’dadır, Kırım haricinde, Konya ve İran’a gitmiş, müretteb bir “divan” sahibi olan Rahmî’nin, “Sefaretname-i İran” adlı bir eseri de vardır. Kkatiplik ve vakanüvislik vazifelerinde bulunmuş olan Rahmî, Mevlevî bir şairdir.

Kırımlı Rahmî’nin “divanı”nın günümüze ulaşan 8 yazma nüshası mevcuttur. Divan, biri Farsça 20 kaside, biri Farsça 142 gazel, 22 kıt’a, 6 Rübâî,³ 21 Matla, ikisi Arapça, dördü Farsça ve birisi mülemmâ olmak üzere 117 tarih, 4 lûgazdan oluşmaktadır.

Biz bu yazımızda, yüksek lisans tezi olarak hazırladığımız Kırımlı Rahmî Divanı’nın⁴ şekil ve muhteva özelliklerini inceleyeceğiz.

2. HAYATI

Asıl adı Mustafa’dır. “Osmanlı Müellifleri”nde; Kırım’ın Bağçesaray Kasabası’nda doğduğu, mesleğinin vaka-nüvislik olduğu, Râmiz tezkiresinde Akkirmanlı olarak kaydedildiği, bazı memuriyetlerden sonra 1160 senesinde İran’a sefir olarak gönderilen Kesriyeli Hacı Ahmed Paşa ile birlikte vaka-nüvis olarak İran’a gittiği bu sefirlik seyahatini anlatan mükemmel bir (Sefaretname-i İran) yazdığı, müretteb divançesi olduğu, her ikisinin de henüz basılmadığı, şiirlerinde “hakimane” söyleyişler bulunduğu ve 1164 senesinde vebadan öldüğü, Edirne Kapısı haricinde defnedildiği söylenmiş ve şiirinden örnek verilmiştir. Kendisinden bahseden kaynaklardan hiçbiri doğum tarihini vermemektedir.⁵

² Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik, “Hanlık Dönemi Kırım Şairleri Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.51.

³ Bu altı Rübâî bütün nüshalarda “mukatta’ât” başlığı altında kıt’alarla beraber karışık olarak alınmıştır.

⁴ Sevgi Elmas Öztürk, Rahmi(Kırımlı, Mustafa) Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Kaşif Yılmaz, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Edirne 1997, , I-XLV+239s. (Yazımızda verilen örnek beyitler Yüksek Lisans tezinde mevcut olan metinden numaralandırılmıştır.)

⁵ Rahmi Mustafa Efendi [Vak’a-nüvis] Şuarâ ve müverrihinden olup Kırım’ın (Bağçesaray) kasabasındandır. Tezkire-i Râmiz’de Akkirmanlı olduğu muharrerdir. B’azı me’muriyetlerden sonra (1160) târihinde taraf-ı devlet-i ‘aliyyeden nâme-i

“Tezkiretü’ş-Şu’arâ”da; adının Mustafa olduğu, Kırım Bahçesaray’da doğduğu, gerekli ilimleri amcası Hüseyin Efendi’den aldıktan sonra, İstanbul’a geldiği, Damad İbrahim Paşa’ya kaside takdimiyle intisab ettiği, Mehmed Paşa vezir olduklarında onların Kâtibliği vazifesine tayin olunduğu ve şiirde usta bir şair olduğu, bilgileri verilmiştir. Şiirlerinden de örnekler sunulmuştur.⁶

“Sicill-i Osmanî”ye göre; Damad İbrahim Paşa’nın oğlu Mehmed Paşa’ya divan katibi ve sonra Tersane katibi olmuş, İran’a sefir olarak giden Kesriyeli Ahmet Paşa’nın mâiyetinde vaka-nüvis olarak bulunmuş, dönüşünde yine Tersane Katipliği hizmetinde bulunuyor iken 1164 Ramazanının yirmiyedisinde çok korktuğu vebadan vefat etmiştir. Edimekapı haricinde defnolunmuştur. Sâlih, temiz bir şairdirği, tarih düşürme ilminde ustadır, şiirlerini topladığı bir “divan”ı vardır denilmiştir..⁷

hümayûn ile sefir-i İran t’ayîn olunan Kesriyeli Hacı Ahmed Paşa maiyetinde İran’a gidüp geldiği için vakâyî-i resmîye ile Üsküdar’dan i’tibâren kat’ etdikleri merâhilin evsâfını ‘ilâve iderek mükemmel bir (Sefâretnâme-i İran) kaleme almışdır. Müretteb divançesi de vardır. Her ikisi de gayrı matbûdur. Eş’ârında hakîmâne ebyât mevcuddur. 1164 tarihinde matûnen vefât eyledi. Edirne Kapısı hâricinde medfûndur. Eş’ârmadan:... Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İst., 1342, C.3, s.57-58.

⁶ Nâmı Mustafadır. Yek-tâ-süvâr-ı sâha-i irfân olan zât-ı fâyiku’l-akrânı diyâr-ı Kırım’da Bağçesarây’dan zuhûr edip belde-i merkûmeden ‘Ammi Hüseyin Efendi’den tahsil-i ulûm-ı lâzîme eyledikden sonra fenn-i hikmeti iktisâb için ma’den-i cümle-i pür-kümmelin oldukda ol esnâda âsaf-ı asr-ı pür-ref’et vezîr-i Bermekî-haslet sa’âdetli İbrâhîm Paşa hazretlerine zât-ı âlilerini tavsîfe münâsebet olan gürûh zemînde bir kasîde ile arz-ı isti’dâd eyledikde pesendîde-i âlîleri olup kendi hizmet-i aliyelerinde kabûl buyurulup bir müddet zât-ı âlî-simâtlarına hizmetle müsta’idd olduklarından sonra ol sadr-ı kerem-perverin nahl-i necîb-i muhterem mahdûm-ı mükerrerleri necâbetli Mehmed paşa hazretleri rûtbe-i vezâretle ikrâm buyuruldukda mütercem-i mezkûru hasbe’l-isti’dâd devâtdârlıkları hizmetiyle çerâğ buyurup ber-murâd buyurmuşlar idi. Hakkâ ki bir şâir-i nâzik-ta’bîr ve bir merd-i pâkîze-zamîr olup meydân-ı suhanda ber-vefk-ı dil-hâh eblak-süvâr-ı arsa-i kelâm olan yek-tâ-süvâr-ı pehnâ-yı hüsn-edâlarından bu çend ebyât zâde-i tab’-ı âlem-ârâlarındandır... Salim Efendi, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*, Haz. Adnan İnce, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s.343-344.

⁷ (Rahmi Mustafa Efendi) Bâb-ı âliden bi’t-temeyyüz Damad İbrahim Paşa-zâde Mehmed Paşa’ya Dîvân Kâtibi ve b’ade Tersâne Katibi oldu Kesriyeli Ahmed Paşa’nın İran sefâretinde vak’a-nüvislik ‘unvaniyle İran’a gitdi ‘avdetde yine Tersânede Kurşunlu Mahzen’e kâtib oldu 1164 Ramazanının yigirmi yedisinde gâyet havf eylediği ta’undan fevt olmuşdur Edirne Kapusunda medfûndur, sâlih, ‘afîf,,

“Kamusü'l-âlam”, Kırmılı Rahmî Efendi'nin vefat tarihini 1164 olarak vermiştir.⁸ Fakat bu bilgi yanlıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Rahmî 1165 tarihinde vefat etmiştir.

“Âdâb-ı Zurafâ”da; isminin Mustafa ve Kırım'ın Akkirman kazasından olduğu, Kırmî Rahmî Efendi olarak tanındığı, İstanbul'a gelip Sadrazam Damad İbrahim Paşa'ya intisab ettiği ve oğlu Mehmed Paşa'nın mühürdarlığı vazifesini icra ettiği, Tersane-i Âmire'de kâtiplik yaptığı ve 1164 senesinde vefat ettiği, Edirnekapısı hâricinde defnedildiği bilgileriyle vefâtına düşürelen iki tarih mısraı da verilmiştir. Devamında, Rahmî'nin bilgi ve irfanıyla meşhur, tarih ilminde maharet sahibi, inci saçan şiiirlerinin manidar olduğu, güzel tarihlerinin herkes tarafından beğenildiği ve akranları içinde başı çektiği söylenmiştir. Divanından örnek şiiirlerle Rahmî'ye ayrılan bölüm tamamlanmıştır.⁹

“Tuhfe-i Naili”de; Kırmî Rahmî demekle meşhur ve vakanüvis olduğu söylenir. Ayrıca bu kaynakta ölüm tarihi 27 Ramazan 1165 (m. 1751) olarak verilmiş ve Edirnekapısı hâricinde defnedildiği ile birlikte vefâtına düşürülen tarih mısraı verilmiştir. Ebu'l-Ensârînin vefâtı tarihini 1164 olarak göstermesi de yanlıştır denilmiştir. Şiiirlerinden örneklerle birlikte “divanı”nın sekiz nüshasının kayıtları verilmiştir.¹⁰

“Hatimetü'l-Eş'ar'da”; “Divan'daki 3 numaralı gazel şiiirlerinden örnek olarak verilmiş ve Kırmî Rahmî Efendi sonradan Rusya'ya katılan Kırım Yarımadası'nda doğmuş, kendini ilim yoluna vermiş, hüner ve ilim

şairdir fenn-i târihde mâhir olup divan-ı şiiiri vardır. Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmânî*, Matbaa-i Âmire, 1311, s.376

⁸ ... ikincisi 1164'de irtihal iden Kırmılı Rahmi Efendi, ... İkincisi sefaret kitabetiyle İran'a gidüp, bu seferini mübin bir seyahat-name yazmıştır. Şemseddin Sami, *Kamus-ül-Alam*, İstanbul 1308, C3, s. 2270.

⁹ ...Mütercem-i mezkûr dâniş ü irfân ile meşhûr şâ'ir-i mâhir güşâde-tabî'ât ve fenn-i târihde ızhâr-ı mahâret idüp ve eş'âr-ı dürer-bârî ma'nî-dâr ve târih-i ra'nâları tahsîn-kerde-i sığâr u kibâr olup bülend ü mümtâz ve hâme-i belâgat-hitâmeleri kasbû's-sabak-ı i'câz miyâne-i akrânda bir merd-i ser-efrâz olmagla tahrîr ve Divân-ı letâfet-ünvânlarından bir iki gazelleri tastîr olundu... Sadık Erdem, *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük*, Atatürk Kültür Merkezi yayınları, S. 79, Ankara 1994.

¹⁰ Mustafa Rahmi Efendi, Kırmılı, Kırmî Rahmî Efendi demekle meşhurdur, vak'anüvis vefâtı 27 Ramazan 1165 miladi 1751, Edirne Kapısı haricinde medfundur, “İde huldi cay Rahmi Mustafa” mısraı vefâtı tarihidir. Ebu'l-Ensari'nin vefâtını 1164 göstermesi yanlıştır... Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Naili*, Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı, Bizim Büro yayınları Ankara 2001, s.627-1649.

incilerini kendisinde toplamış, sonra İstanbul'a gelerek Tersane Katipliği yapmış, 1160 senesinde İran'a sefir olarak giden Hacı Ahmed Paşa'nın mektubçuluğu vazifesiyle yanında gitmiş, birkaç sene içinde İstanbul'a geri dönmüş 1164 senesinde vebadan vefât etmiş olduğu bilgileri yer almaktadır.¹¹

Sefâretnâme-i İran adlı eserinde de Rahmî, kendi kalemiyle, Kesriyeli Ahmed Paşa'nın maiyetinde Vak'a-nüvis ve Mektubçu olarak İran'a gittiğini yazmaktadır.¹²

Divanı'ndaki 86. Tarih; oğlunun ölümüne düşürdüğü târihtir. Burada çocuk yaşta kaybettiği oğlunun vefâtından dolayı duyduğu üzüntüyü dile getirir. Oğlu 1163 yılında vefât etmiştir.

Hiçbir kaynakta belirtilmemiş olmasına rağmen, divanındaki 23. gazel, "Maskat-ı Re'si Olan Bağçesaray'a Nefy Olundukda Âstâneye İrsâl Etmiştir" başlığıyla kaleme alınmıştır. Başlıktan da anlaşıldığı üzere, Rahmî Bağçesaray'a sürgün edilmiştir. Hikemi tarzda söylediği ve yardım ve merhamet isteğini dile getirdiği bu gazel şöyledir:

Şikeste-dillere rahm et sıyânet işte budur
Cebîre-bend-i visâl ol inâyet işte budur

Vatan yerinde velî âşinâ-yı irfân yok
Garîb-der-vatan oldum garâbet işte budur

Meded meded bana ey Hızr-ı bî-kesân meded
Temâm-ı mevsim-i icrâ-yı himmet işte budur

Humârı tez erişür neş'e-i şarâbından
Bu bezm-gâhda âyîn-i 'işret işte budur

¹¹ Nâzım-ı mümâileyh Kırımî Rahmî Efendi muahharen Rusya memâlikine rübûde olmuş olan Cezîre-i Kırım'da çehre-nümâ-yı âlem-i şuhûd olup nakdîne-i himmetini iktisâb-ı cevâhir-i ma'ârifî sarf ü harc ile dürer-i ilm ü hüneri gencîne-i kuvve-i 'ilmiyyesine cem ü dere ederek muahharen Der-sa'âdete bi'l-muvâsala Tersâne-i Amire'de vakı' Kurşun Mahzeni kitâbetine me'mur ta'yin olunduktan sonra bin yüz altmış târihlerinde nezâretle İran cânibine sevk ü igrâm olunmuş olan Hacı Ahmed Paşa'nın mektubçuluğu hıdmetiyle cânib-i İran'a 'azîmet vü birkaç sene zarfında Der-sa'âdete 'avdet eyleyüp bin yüz altmış dört senesi hilâlinde mat'ûnen irtihâl-i dâr-ı Ahiret eylemiştir. Fatin Davud, *Hatimetü'l-eşar*, İstanbul 1271, s. 131.

¹² Kırımlı Mustafa Rahmi, *Sefâretnâme-i İran*, İstanbul Üniversitesi TY. 2538, v.72b.

Nedir cemâd ile hod-kâm olanların farkı
Kerîm-i bende-nevâz ol mürüvvet işte budur

Koy a bu vahşeti 'uşşâk-ı zâra me'nûs ol
Perî-nihâdlara âdemiyet işte budur

Libâs-ı şâhid-i hüsn-i beyân olur Rahmî
Kumâş-ı tâze zuhûr-ı belâgat işte budur

3. ESERLERİ

Rahmî'nin iki eseri mevcuttur. Bunlardan birisi “Divan”ı diğeri de “Sefâretnâme-i İran”dır.

3.1. Divan

Divan'ı mürettebtir. Divan'da biri Farsça 20 kaside, biri Farsça 142 gazel, 22 kıt'a, 6 Rübâî,¹³ 21 Matla, ikisi Arapça, dördü Farsça ve birisi mülemmâ olmak üzere 117 tarih, 4 lûgaz bulunmaktadır.

Nüshalar arasında daha çok hacim bakımından farklar bulunmaktadır. Bayezit Devlet Kütüphanesindeki ve Süleymaniye Kütüphanesindeki Yahya Tevfik Efendi nüshaları kanaatimizce birbirinden istinsah edilmiştir. “Divan”ın Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Âgah Sırrı Levend koleksiyonunda da bir nüshası mevcuttur.¹⁴ Divanın nüshalarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- a. Hamidiye (Süleymaniye Ktb.) 1094
- b. Ali Emîrî Ef., Manzum Eserler (Millet Ktb.) 167
- c. Bayezit Devlet Ktb. 5796
- d. Yahya Tevfik Ef. (Süleymaniye Ktb.) 299
- e. Es'ad Ef. (Süleymaniye Ktb.) 2640
- f. İst. Üniver. Ktb. T. 2007
- g. İst. Üniver. Ktb. T. 523
- h. Selim Ağa Ktb. 918

¹³ Bu altı Rübâî bütün nüshalarda “mukatta'ât” başlığı altında kıt'alarla beraber karışık olarak alınmıştır.

¹⁴ Mustafa İsen, Metin Okçu, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Âgah Sırrı Levent Koleksiyonunda Bulunan Türkçe Yazma Divanlar, *Fen-Edeb. Fak. Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, Sayı: 18, Erzurum 1990.

a. Hamidiye (Süleymaniye Ktb.) 1094:

Bu nüshada, 1na't, 1 Mevlâna medhiyesi, biri Farsça 128 gazel, 24 rubâi ve kıt'a, 17 beyit, 6 tarih, 4 lugaz mevcuttur. Bu nüsha 93 yapraktır. İstinsah tarihi H. 1165-M. 1752'dir.

b. Ali Emiri Efendi, Manzum Eserler (Millet Ktb.) 167:

Bu nüshada, bir kısmı Farsça 137 gazel, 27 kıt'a, 21 beyit vardır. Bu nüsha 26 yapraktır. İstinsah tarihi H. 1334-M.1915/6, ve müstensihî Ahmed Necmeddin'dir.

c. Bayezit Devlet Ktb. 5796:

Bu nüshada, 1 Na't, 1 Mevlâna medhiyesi, 18 kaside, 139 gazel, 20 kıt'a, 18 matla' beyti, 115 tarih, 4 lugaz vardır. Bu nüsha 71 yapraktır. Müstensihî Hafid Efendi-zade Mehmed Edib'dir.

d. Yahya Tevfik Ef. (Süleymaniye Ktb.) 299:

Bu nüshada, 1 na't, muhtelif mevzularda 15 kaside, 131 gazel, 26 rubâi ve kıt'a, 18 matla' beyti, 111 tarih, 3 lûgaz mevcuttur. Bu nüsha 78 yapraktır.

e. Es'ad Efendi (Süleymaniye Ktb.) 2640:

Bu nüshada, bir kısmı Farsça ve bir kısmı sayfa kenarlarında 136 gazel, 27 kıt'a, 18 beyit yazılıdır. Bu nüsha 38 yapraktır.

f. İstanbul Üniversitesi Ktb. 2007:

Bu nüshada, 1 na't, 1 Mevlâna medhiyesi, 11 kaside, 136 gazel, 26 kıt'a, 21 beyit, 102 tarih, 4 lugaz vardır. Bu nüsha 90 yapraktır.

g. İstanbul Üniversitesi Ktb. T.523:

Bu nüshada, 1 na't, 1 Mevlâna medhiyesi, 16 kaside, 121 tarih, 4 lugaz, 134 gazel, 29 kıt'a, 22 beyit yazılıdır. Bu nüsha 71 yapraktır.

h. Selim Ağa Ktb. 918:

Bu nüshada, 1 na't, 1 Mevlâna medhiyesi, 19 Kaside, 112 tarih, 4 lugaz, 129 gazel, 27 kıt'a, 20 beyit yazılıdır. Bu nüsha 104 yapraktır. İstinsah tarihi H. 1168-M. 1754/5'tir ve müstensihî Hüseyin Hâmid'dir.

3.2. Sefâretnâme-i İran

Rahmî 18. yüzyıl nesrinin güzel bir örneğini teşkil eden bu eserini oldukça süslü bir dille kaleme almıştır. Eserin bazı yerlerinde Türkçe, Arapça ve Farsça beyitlere yer vermiştir. Konya'da Mevlâna türbesini ziyaretleri sırasında birkaç beyit söylemiş ve Nadir Şah'ın ölümü dolayısıyla da bir tarih düşürmüştür.

Rahmî'nin bu eseri henüz yayınlanmamıştır. Görebildiğimiz yazma nüshaları şunlardır;

1. İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Ktb., Hazine No.1635.
2. İstanbul, Süleymaniye Ktb.: Esat Efendi, No. 2091.
3. İstanbul, Fatih Millet Ktb., No. 819.
4. İstanbul, Üniversite Ktb., No. 369 ve 887.
5. İstanbul, Üniversite Ktb., No. 2538.

Rahmî, eserinin başında ; “ Ahmed Paşa'nın 21 sonkânun 1747 günü tertib ettiği sefaret alayının Alay köşkünde bu alayı seyreden padişahın önünden nasıl geçtiğini tasvir ile başlamakta ve elçinin Bahçekapısı'ndan bir çekdiri ile Üsküdar'a geçerek bir hafta kadar orada konakladığını kaydetmektedir. Sefâret heyeti, 28 sonkânun 1747 günü Üsküdar'dan yola çıkarak Kartal, Gebze, Vezirhanı, Bilecik, Söğüt, İnönü, Eskişehir, Seyitgazi, Hüsrevpaşa, Buat, İshaklı, Akşehir, Arkıd, Ilgın, Kadınhanı, Ladik'te konakladıktan sonra, Şubat 1747 sonlarında Konya'ya varmıştır.”¹⁵

4. SANATI

XVIII. yüzyıl Divan şairi Rahmî, özellikle hikemî ve garâmî tarzdaki şiirleriyle dikkat çekmektedir. Bursalı Tahir Efendi de “Osmanlı Müellifleri”nde, “Eş'ârında hakîmâne ebyât mevcuttur”¹⁶ ibâresini kullanmaktadır. Türkçe'nin anlam zenginliğine ve deyimlerine hâkim olan Rahmî âdeta kelimelerle oyun oynamaktadır. Şiirlerinde vezin hatası yok denecek kadar azdır. Tarih düşürmede de mâhir sayılan Rahmî gazellerindeki akıcılığı tarihlerinde yakalayamamıştır. Buna sebep olarak da yazdığı tarihlerin sayıca çokluğu gösterilebilir. Çok sayıda tarih düşürmesi onu yer yer gereksiz ve sıkıcı tekrarlara sevk etmiştir.

Rahmî'nin şiirlerinin bazı beyitlerinde kendi şiiri hakkındaki hükümlerini de buluyoruz. Örneğin bir gazelinde kalemini Ferhad'ın maharetli tîşesiyle bir tutar.¹⁷ Yine aynı gazelde şiir meydanındaki atım ne kadar yorgun düşmüş olursa olsun akıl ve anlayış sahiplerinden geri kalmaz demektedir.

¹⁵ Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri*, Ankara 1987, s. 87-88.

¹⁶ Bursalı Mehmed Tahir (1342): 57.

¹⁷ Elmas (1997): 74.

Ne şîrîn-kârlıklar etdi vasf-ı la'l-i nâbında
Benim kilik-i beyânım tîşe-i Ferhâddan kalmaz

(G54-6)

Kümeyt-i kilik-i nazmım Rahmîyâ meydân-ı dânişde
Ne denli olsa bî-tab ehl-i ist'idâddan kalmaz

(G54-9)

Bir gazelinde de:

Hep penc beyt olursa aceb mi gazellerim
Rahmî hemîşe zâde-i tab'im beşer doğar

(G22-5)

diyerek, gazellerinin bir çoğunun beş beyit oluşunu hüsn-i ta'lîle malzeme yapar.

Söylediği şiirlerin eşsiz güzelliğini anlatırken kendini büyü ve sihir ustası Hârût ile bir sayar.

Zenehdânın çeh-i Bâbil midir ey şûh-ı câdû-fen
Ki gamzen eylemiş Hârût-veş teşhîr teshîri

(G136-2)

Rahmî, gazelini Kafkas Türklerinin “aybala” tâbir ettikleri güzele benzetir ve “bu güzellikteki bir şiir, kerem sahiplerinin kapısında saçı olsa şâyândır” der.¹⁸

Sühanda kısa söz söylemenin aranılan bir özellik olduğunu ve “kâmet-i hûbân” gibi sözü uzatmanın gereksiz olduğunu şu beytiyle dile getirir:

Rahmî uzatma kâmet-i hûbân gibi sözü
Matlûbdur sühanda bilirsın ki ihtisâr

(G49-7)

Şiirlerinin terennümünün bütün dünyayı tuttuğunu ve marifet gül bahçesini süsleyen bir bülbül olduğunu şu beyitte belirtir:

Rahmî terennüm-i sühanın tutdu âlemi
Gülşen-serây-ı ma'rifete andelîbsin

(G113-6)

¹⁸ Elmas (1997): 66.

Yine bir gazelinin mahlas beytinde; şiirlerini süslemek, renklendirmek isteyenler benim şiirimi örnek alsınlar demektedir.¹⁹

Kılıç gibi keskin bir dile sahip olduğunu söyleyen²⁰ Rahmî, kendini güzel, tatlı sözler söyleyen bir papağana benzetirken, feyzini de diz aynasından aldığını söyler.²¹

Rahmî'ye göre; daha önce rastlanmamış kafiye ve yeni bir eda ile birlikte, çok çeşitli manalarla dolu gazelinin elden ele devretmesi tabiidir.²²

Görüldüğü gibi Rahmî, rastlanmadık manaları, papağan gibi tatlı bir dille söyleyerek aybala gazeller vücuda getirmektedir. Ona göre; sözü kısa yoldan söylemek makbuldür.

4.1. Şekil Hususiyetleri

4.1.1. Nazım Şekilleri:

Rahmî, çoğu divan şairi gibi gazel nazım şekline rağbet etmekle birlikte târih düşürmekte de ustadır. Gazellerinden iki tanesi kasidelerin tagazzül bölümünde de yer alır.

Divânındaki 20 kasîde hacim bakımından birbirinden farklıdır. 1., 33 beyit, Mevlânâ Hazretlerine yazılan 2. kasîde 10 beyit, Sadrazam Damad İbrahim Paşa'ya yazılan 3. kasîde 40 beyit, 4. kasîde 33 beyit, 5. 51 beyit, Sadrazam Damad İbrahim Paşa'nın damadı Kaptan Mustafa Paşa'ya yazılan 6. kasîde 43 beyit, 7. 33 beyit, Sadrazam Hekim-zâde Ali Paşa'ya yazılan 8. kasîde 54 beyit, 9. kasîde 62 beyit, Sadrazam Es-seyyid Abdullah Paşa'ya yazılan 10. kasîde 51 beyit, Haleb Valisi eski Sadrazam Ahmed Paşa'ya yazılan 11. kasîde 27 beyit, Vezir Muhammed Paşa'ya yazılan 12. kasîde 13 beyit, Padişah'ın Dîvân-hâne-i Tersâne-i Amire'ye teşrihi konu alan 13. kasîde 13 beyit, Kethüda Ali Şerifi Efendi'ye yazılan 14. Kasîde 9 beyit, Sadrazam'a teşekkür için yazılan 15. kasîde 5 beyit, Sadrazam için yazılan 16. kasîde 4 beyit, elmas talebiyle sadrazama Farsça yazılan 17. kasîde 9 beyit, Kaymakam Köprülü-zâde Ahmed Paşa'ya yazılan 18. kasîde 11 beyit, Katib Ağası Mehmed Emin Efendi'ye yazılan 19. kasîde 15 beyit, 20. kasîde 33 beyit'tir.

20 kasideden, 2.'si "Senâhânî-i Âsitâne-i Hazret-i Mevlânâ" başlıklı

¹⁹Elmas (1997):104.

²⁰Elmas (1997):97.

²¹Elmas (1997):105.

²²Elmas (1997):113.

Mevlânâ methiyesidir. Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî hem düşünce sistemi hem de eserleriyle Türk edebiyatına büyük katkı ve tesirlerde bulunmuştur. Haluk Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Mevlânâ ve Mevlânâ Methiyeleri* adlı kitabında Mevlânâ methiyesi yazan şairlerin büyük bölümünün Mevlevî olduğunu ve bu methiyelerin diğer nazım şekilleri de tercih edilmekle birlikte daha çok kaside tarzında yazıldığını ve methiyelerin tespit ettikleri örneklerde 6 beyitten 61 beyte kadar çıkabildiğini belirtiyor.²³ Ayrıca *Hanlık Dönemi Kırım Şairleri Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler adlı makalede*, Rahmî, Mevlevî şairler arasında zikredilmektedir.²⁴ Yazılan bu methiyelerde Mevlana'nın pek çok özelliği ile yer aldığı görülür. Rahmî Divanındaki bu methiye Mevlânâ redifiyle yazılmıştır.

Senâhânî-i Âsitâne-i Hazret-i Mevlânâ

Medâr-ı şems-i Hüdâdır cenâb-ı Mevlânâ
Rumûz-ı vahy-i Hüdâdır kitâb-ı Mevlânâ

Misâl-i fâsıla-i ebruvân-ı yâr eyler
Güşâde dilleri fasl-ı hitâb-ı Mevlânâ

Olursa bâsıra-ı çarha tûtîyâ şâyân
Misâl-i kuhl-i cevâhir türâb-ı Mevlânâ

Makâm-ı hizmete çün ney miyân-beste gerek
Mürîd-i hânkah-i intisâb-ı Mevlânâ

Hemîşe mâye-i feyz ü fütûhdur Rûm`a
Kudûm-ı pâk-i hakikat-nisâb-ı Mevlânâ

Dönerse micmer-i tennûreler semâkedede
Tenûr-ı mihri yakar sûz ü tâb-ı Mevlânâ

²³ Haluk Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Mevlânâ ve Mevlânâ Methiyeleri*, Kriter Yayınları, İstanbul 2009, s. 35.

²⁴ Cemal Kurnaz, Halit Çeltik, "Hanlık Dönemi Kırım Şairleri Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 51, s. 289.

Gınâ-yı kalb ile iksîre mâlik eyler anı
O saf-dil ki ola feyz-yâb-ı Mevlânâ

Hidiv-i kişver-i ma'nâdır olsa şâyeste
Serîr-i çarh ile yeksân kıbâb-ı Mevlânâ

Kemîne zerreyi bedr-i münîr eder Rahmî
Olursa feyz-resân âfitâb-ı Mevlânâ

Safâsı ömre sürer Ka'be-veş ziyâretinin
O dil ki eyleye takbîl-i bâb-ı Mevlânâ

İlk beyitte, Mevlânâ Hazretleri'nin, Allah'ın güneşinin yörüngesi olduğu ve Mevlânâ'nın kitabının (Mesnevi) Allah'ın vahyinin sembolü olduğu söylenmek suretiyle Mevlânâ ve eseri Mesnevi övülmektedir.

Mevlânâ Hazretleri faziletiyle de ön plana çıkmış bir şahsiyettir. İkinci beyitte de Mevlânâ hazretlerinin faziletli sözlerine övgü vardır.

Üçüncü beyitte, Mevlânâ'nın ayağının tozu cevher sürmesi gibi feleğin gözüne sürme olmaya yakışır deniliyor. Bu suretle ayağının tozu yüceltilerek cevherli bir sürmeye benzetiliyor.

Ney, tasavvufî müziğimizin başta gelen müzik aletlerindedir. Sesindeki huzur tüm müzik aletleri içinde ilk sıraya koymuştur. Dördüncü beyitte mürid, tekke ve neyden bahisle şöyle denilmiştir: Mevlânâ'ya intisâb eden tekke müridlerinin hizmet makâmına ney gibi bel bağlamaları gereklidir.

Beşinci beyitte Mevlânâ'nın Rum'a feyiz ve fetih mayası olduğu bunun sebebinin de O'nun hakikatının temiz kudümünden kaynaklandığı söyleniyor. Kudüm de bir çalgıdır. Ayrıca bu beyitte, adım anlamında da kullanıldığı düşünülebilir.

Sema', Mevleviliğin vazgeçilmez unsurlarındandır. Sema' yapılırken özel giysiler "tennureler" giyilir. Bu sema'ın ateşinden (cezbesinden) gökler tutuşabilir. Altıncı beyitte işte böyle bir sama'dan bahsedilir: Tennurelerin buhurdanları sema' yerinde dönerse, Mevlânâ'nın ateşi güneşin fırınına yakar diyen şair, sema' sırasında güneşin bile bundan etkilendiğini ve ısısının arttığını dile getirmiştir.

Feyz tasavvufî bir terimdir. Mevlânâ da feyz sahibidir. Yedinci beyitte: O temiz kalpli kişi Mevlânâ'dan feyz alırsa, onu gönül zenginliğiyle onu iksir sahibi yapar denilmiştir. Mevlânâ'dan feyz alabilmek büyük zenginliktir.

Sekizinci beyitte: Mevlânâ'nın manevî makamının yüksekliği şu şekilde yüceltilmiştir: Rahmî'ye göre; mana ülkesinin Hıdiv'i olan Mevlânâ'nın kubbesi feleğin tahtı ile bir (aynı yükseklikte) olsa yeridir.

Yine Mevlânâ'nın feyzinin gücü dokuzuncu beyitte şöyle övülmektedir: Mevlânâ'nın güneşi feyz saçmaya başlarsa en değersiz bir zerreyi parlak bir dolunaya çevirir.

Mevlânâ'nın kapısını ziyaret neredeyse Ka'be'yi ziyaret etmenin mutluluğunu ve coşkusunu vermektedir. Onuncu beyitte: O gönül Mevlânâ'nın kapısını öperse (ziyaret ederse) ziyaretinin safası Ka'be gibi (Ka'be'yi ziyaret etmiş gibi) ömür boyu sürer denilmiştir.

Görüldüğü gibi, uzun sayılmayan 10 beyitlik bu methiyede Mevlânâ Hazretleri pek çok yönüyle yüceltilmiştir.

142 gazelden; 5'i 4 beyitlik, 93'ü 5 beyitlik, 20'si 6 beyitlik, 16'sı 7 beyitlik, 1'i 8 beyitlik, 4'ü 9 beyitlik, 1'i 10 beyitlik, 2'si 11 beyitlidir.

Gazeller bölümünde, 4 de şarkı mevcuttur.²⁵ 99 numaralı gazeli Farsça'dır.

Bunların dışında divanda 22 kıt'a, 6 Rübâî ve 21 Matla' bulunmaktadır. 4 lugaz bulunan Rahmî Divanı'nda ikisi Arapça, dördü Farsça ve biri mülemmâ olmak üzere 117 Târih manzûmesi vardır.

Divanında 142 gazelin yanı sıra 117 tarih mevcuttur. Rahmî, yaptırılan cami, bahçe ve çeşmelerin yanı sıra, devlet mertebesinde terfi eden kişiler ve terfi ettikleri makamlar, bu devirde kazanılan zaferler, fethedilen kaleler, doğumlar, ölümler, denize indirilen yeni kalyonlar gibi çeşitli olaylara tarih düşürmüştür. Bu tarihler, devrin olaylarına ışık tutmaları açısından önemlidir. Aşağıya bunların bir kaçının başlığını fikir vermesi açısından sıralıyoruz:

Şeyhül-islam İshak Efendi'ye bir hâne verildiğinde yazdığı, 26. tarih(1147), Abdül'lazizin'in Abdullah isimli oğlu doğduğunda düşürdüğü 34. tarih (1149), Şair Seyyid Vehbi Efendi'nin ölümü üzerine yazdığı 37. tarih (1149), Kırım Han'ı Selim Giray'ın Kasrı için yazdığı 59. tarih (1158), İran şahı Nadir Şah'ın katli üzerine düşürdüğü 76. Tarih (1160), kendi oğlunun ölümü üzerine düşürdüğü 86. Tarih (1163), Sultan Mahmud Han'ın yaptırdığı Cami için bir beyti Osmanlıca bir beyti Farsça olmak üzere düşürdüğü 88. Tarih (1163), Şehzade Sultan Mustafa'nın Üsküdar'da yaptırdığı çeşme için yazdığı 105. Tarih (1141), Şehzade Sultan Nu'man'ın Üsküdar'da yaptırdığı çeşme için yazdığı 106. Tarih (1141), Şeref-abad kasrı

²⁵ Elmas (1997) : 97, 99, 101, 117.

için yazdığı 112. Tarih (1141) bu tarihlerden birkaçıdır. Aşağıya örnek olarak Nadir Şah'ın katli dolayısıyla düşürdüğü tarihi veriyoruz:

Şâh-ı Acem Olan Nâdir Şah Tahmas Kulunun Katline Târîhdir

Etdi ferzîn kazâ âhir yerin Nâdir Şehin
Nat'-ı şatranc-ı emelde gûşe-i lahd ü memât

Etdiler ol pîl-ten-i mekkârı maglûb-ı hıyel
Gösterip mansûbeler acmazdan hayl-i guzât

Geçmedi sarrâf-ı takdîrin yanında bir pula
Yer geçsün genc-i Karunî gibi nakd-i Kelât

Eyleyip kahr-ı Hudâ bâzû-yı ikbâlin şikest
Sâl-i târîhin su'âl etdikde halk-i kâinât

Feyz-i rûhâniyet-i isnâ-'aşerle söyledim
Eyledi bâzîçe-i eyyâm Nadir Şâh'ı mat (Sene 1160)

(T. 76)

4.1.2. Vezin

Rahmî Divanı'nda kullanılan bahirleri şöyle sıralayabiliriz. En çok kullandığı bahirler remel ve hecez bahirleridir. Remel bahrinin Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün kalıbıyla; 5 kaside, 18 gazel, 3 kıt'a, 4 matla' ve 31 tarih yazmıştır. Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/Fe'ilün kalıbıyla; 5 kaside, 12 gazel, 4 kıt'a, 3 matla', 24 tarih yazmıştır. Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/Fe'ilün kalıbıyla; 1 kıt'a, 1 matla', 3 tarih, 4 lugaz yazmıştır.

Hecez bahrinin Mefûlü/Mefâilü/Mefâilü/Fe'ülün kalıbıyla; 1 kaside, 12 gazel, 1 kıt'a, 1 matla', 2 tarih yazmıştır.

Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün kalıbıyla; 3 kaside, 58 gazel, 4 kıt'a, 6 matla', 36 tarih yazmıştır.

Muzâri bahrinin Mefûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün kalıbıyla; 1 kaside, 28 gazel, 4 kıt'a, 4 matla', 4 tarih yazmıştır.

Münserih bahrinin Müstefîlün/Fe'ülün/Müstefîlün/Fe'ülün kalıbıyla; 4 tarih yazmıştır.

Müctes bahrinin Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün kalıbıyla; 4 kaside, 13 gazel, 1 kıt'a, 2 matla', 2 tarih yazmıştır.

Hafif bahrinin Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün kalıbıyla; 4 kıt'a, 2 tarih yazmıştır.

Recez bahrinin Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün kalıbıyla; 2 tarih yazmıştır.

Ahreb kalıplarından olan Mef'ûlü/Mefâ'ilü/Mefâ'ilün/Fa' ile de 6 rübâî yazmıştır.

4.1.3. Redif

Gazelerde redif olarak kullanılan türkçe kelimeler şunlardır: almadan, almaz, anlar, bana, başkadır, benim şimdi, biliriz, bilir misin, biricikdir, biz biliriz, budur bizim, bulur, boş ko, çalar çarpar, çeker çevirir, çekeriz, çekilir, çok sürmez, dek, doğar, edenlerdir, eder, ederiz, etmek de güç, etmem, etmez, etsin, eylemez, eylemez neyle, eyler, geçmez, gelmez, gibi, giyer, gül, her gün her gece, iki, istemez, istesem, işte budur, kabul etmez, kalmaz, kalmıştır, korkmaz, name yazmakdan, nedir bilmez, neydiğin görsek, ol, olduk, olduğum kaldı, olmak, olup kalmış, saklar saklamaz, sana, seni, senin, sensiz, tek, tazeden taze, var, ver, verilmiş, vermez, yaş, yazmakdan, yeter, yıkar yapar, yokdur.

4.1.4. Dil ve Üslup

Rahmî, özellikle gazelerinde sade bir dil kullanmıştır. Anlaşılır dille kaleme aldığı bu şiirleri onun usta bir şair olduğunu göstermektedir. Redif başlığı altında tespit ettiğimiz gibi, Rahmî "Divanı"ndaki 142 gazelden 68'inde Türkçe redif kullanmayı tercih etmiştir. Bu da dilindeki sadeliği gösteren bir diğer husustur.

Dilindeki bu sadelik yanında duygulu ve samimi bir söyleyişe sahiptir. Külfetsiz bir dille söylediği gazellerini atasözü ve deyimlerle zenginleştirmiştir. Âşıkâne gazelerindeki duygu yüklü seslenişlere rağmen, düşürmüş olduğu tarihler sıkıcı tekrarlarla doludur.

"İslâmî düşünce sisteminde, daha çok felsefe karşılığı kullanılan hikmete, edebiyatta genel anlamıyla bir milletin ortak dehasının yarattığı düşünce sistemidir diyebiliriz. Millî dehanın eser olan hikmet, bir bakıma, ait olduğu toplumun dünya görüşüdür."²⁶Rahmî, XVII. yüzyılın sonlarında Nâbî ile zirveye ulaşan "hikemî" tarzındaki gazelleri ile de dikkatimizi çekmektedir.

²⁶ Mine Mengi, *Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî*, Dil Tarih Yüksek Kurumu Yay., Ankara 1991, s. IV.

Dünya ve hayat görüşünü yansıttığı bu gazellerinde hislerine de yer vermektedir. Bu tarzdaki gazellerinde tasavvufi manaya pek rastlanmaz. Sabretmek büyük bir erdemdir ve o insanın kolayca başarabileceği bir iş değildir. 13 numaralı gazelinde²⁷ sabrın erdemlerinden bahseder ve şu beyti söyler:

Kârın altun eyler iksîr-i sebât erbâbının
Mihnet-i tîz-âba sabr ile olur zer mu'teber

(G13-2)

Yine bir gazelinde, çirkin bir yüzün aynanın cephesine çirkinlik bulaştıramayacağını dile getirir.

Çehre sürmekle 'adû dânyâyı gam-gîn eylemez
Sûret-i bed-cebhe-i mir'atı pür-çîn eylemez

(G53-1)

Aynı gazelin bir başka beytinde de asık yüzün ihsan ile güler yüze dönemeyeceğini, denizin tuzunu ırmağın mizacının tatlı hale getiremeyeceğini söyler.

Türş-rûyân-ı hased ihsân ile olmaz beşûş
Telhî-i bahrı mizâc-ı rûd şîrîn eylemez

(G53-3)

Zamandan yakınma mahiyetindeki şu beytinde de, haksız yere asla hiç kimseyi yaralayamayacağını söyler ve gönül ehlinin kalbini kiranlara karşı ok ile yayım der.

Nâ-hak yere hiç kimseyi mecrûh edemem lîk
Hâtır-şiken-i ehl-i dile tîr ü kemânım

(G95-6)

Rütbe ve makamda gözünün olmadığını dile getirdiği gazelinin bir beytinde de, eğer zenginlik isteseydim ilim tahsil etmezdim, eğer kuvvet, kudret isteseydim olgunluk elde etmeye çalışmazdım der.

²⁷ Elmas (1997): 51.

Tahsîl-i dâniş etmez idim devlet istesem
Kesb-i kemâle düşmez idim izzet istesem

(G97-1)

Gazellerinde, günlük konuşma diline yakın samimi söyleyişler mevcuttur. Şiirlerinde, göbek burundusu, göz göre, kıl kadar, başım gözüm üzre, ikide birde²⁸, yana yazdı²⁹, hem ister hem istemez³⁰, yiyeyazdı³¹ gibi günlük ifadeler ve tekrarlara rastlanır.

Eyler göbek burundısı pür-pîç gülleri
Açsa çemende nâfını ol mest-i işve-kâr

(G49-3)

Murâdı göz göre hurşîdi mestûr etmedir her rûz

(G69-3a)

O şûh-ı mûmiyâna kıl kadar ayb eylemem isnâd

(G88-3a)

Olsun ser-i ebrûyla tek nim- işâret
Başım gözüm üzre sana ey şûh fedâyım

(G92-3)

Zaman zaman “esen yellere” yârine âhını gönderir.
Esen yellere kûy-ı yâre âhım rû-be-râh ettim
Dil-i bîmâr-ı gamdan kasdım îhâm-ı esenlikdir

(G15-3)

Yine bir beytinde “gördüm görelî” tekrarını kullanır: Rahmî divanında karşımıza çıkan bu tekrarlar anlamı güçlendirerek tekdüzeliği giderir.

Gördüm görelî çeşm-i fûsûn-sâzını senden
Bî-çâre dilin vâyesi âzâr ü sitemdir

(G16-3)

²⁸ Elmas (1997): 73.

²⁹ Elmas (1997): 76.

³⁰ Elmas (1997): 79.

³¹ Elmas (1997): 106.

Sade bir dille söylediği mısralarının birkaçını da aşağıya örnek olarak alıyoruz:

- İşim ancak iki âlemde bir Allah'a kalmıştır (G44 - 1b)
- Sevdiğim sağ olsun âlemde Hudâ Fettâhdır (G2-4a)
- Çekdiklerim göreydin emek söylerim sana (G3-5b)
- Bir güzel sev kim yalan dünyâda cân lâzım sana (G5-2b)
- Geçer cânından erbâb-ı muhabbet yârdan geçmez (G63-4b)
- Resûlünden utanmaz Hazret-i Allâh'dan korkmaz (G72-5b)

Bu incelememiz sırasında tespit ettiğimiz başlıca gramer özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: Eski Anadolu Türkçesi'nde 3. Teklik şahıs iyelik ekinden sonra, belirtme hali eki görevinde olan ve Klasik Osmanlıca'da da kullanılan “-n” ekinin belirtme hali eki olarak kullanıldığı görülür:

- Dürr-i dehân-ı dilberin evsâfın etmede
Dil-i cevher-i nâtıkadır bir sahâh ver (G17-5)

Birinci teklik şahıs iyelik ekinden sonra gelen belirtme hali ekinin düştüğü örneklere de rastlıyoruz:

- Almada aklım amân sîb-i zenehdânın senin (G102-2b)

Emir ikinci çokluk şahıs çekimi “sanman” şeklinde yapılmıştır:

Beni sanman cefâ-yı yârdan âzürde-hâtırdır
Yanımda farkı yokdur cevriyle mihr ü vefâ birdir

(G31-1)

Şiirlerinde bütün divan şairleri gibi Arapça, Farsça kelimeleri ve terkipleri de kullanmıştır. Bazen de sadece redifin Türkçe olduğu ağır ve ağdalı beyitlere rastlanmaktadır:

Mezâmîr-i sühanda muhriz-i ney-pâre-i sebkat
Kümeyt-i kikle meşk-i pûye-i ikdâm edenlerdir

(G18-5)

4.2. Muhteva Hususiyetleri

4.2.1. Atasözü ve Deyimler

Edebiyatımızın yazılı ilk belgeleri sayılan Orhun Yazıtları'ndan itibaren günümüze kadar gelişerek, zenginleşerek ulaşan, sav, mesel, darbimesel, tabir diye adlandırılan atasözü ve deyimler, dilimizin millî kültürümüzün temel taşlarıdır. Sayıları on binleri aşan atasözleri ve deyimler, birçok araştırmacı tarafından derlenmiş, konuyla ilgili yüzlerce araştırma yapılmış, kitap ve makale yayımlanmıştır.³² XI. yüzyılda yazılan *Dîvân-ı Lugati't-Türk*'te 300'e yakın atasözü bulunmaktadır.³³

Divan şairleri, şiirlerinde söyleyiş gücünü ve güzelliğini arttırmak amacıyla pek çok atasözü ve deyim kullanmışlardır. Rahmî Divanı'nda da, atasözü ve deyim özelliğinde birçok ifade bulunmaktadır.

Rahmî, bazen vezne uydurmak niyetiyle atasözleri ve deyimlerdeki kelimelerde değişiklik yapmıştır, bazen de yerlerini değiştirmiştir. Kullandığı atasözü ve deyimlerde bazen Türkçe kelimeler yerlerini Arapça ve Farsça kelimelere bırakmıştır.

³² Ömer Asmım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1995.

³³ Dehri Dilçin, *Edebiyatımızda Atasözleri*, Klişecilik ve Matbaacılık T.A.Ş., İstanbul 1945, s. XVI.

4.2.1.1. Atasözleri

Gün doğmadan neler doğar: Hiçbir şeyden umut kesmemeli. Yarının ne getireceğini bilemeyiz.

Âbisten-i safâ vü kederdir leyâl hep
Gün doğmadan meşîme-i şebden neler doğar

(G21-2)

Su uyur düşman uyumaz: Düşmana karşı her an tetikte, uyanık bulunmalı. Onun ne vakit, ne yapacağı hiç belli olmaz.

Yine dâim su uyur düşmen uyumaz diyerek
Sa`y-ı tekâmîl-i mühimmâtda etmez noksân

(K6-24)

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır: Tatlı dille yapılan konuşma çok etkilidir; en azgın, en dik başlı, sözden anlamaz kişileri bile yola getirebilir.

Sühan pâ-zehr-i hasm-ı cân-gezâdir olsa lutf-âmîz
Zebân-ı cerb ü şîrîn mârî bîrûn-ı künâm eyler

(G35-2)

Divanda yer alan atasözlerinin yanı sıra aşağıdaki mısralarda görüldüğü gibi veciz ifâdelere de rastlanmaktadır.

Telhî-i bahrı mizâc-ı rûd şîrîn eylemez

(G52-2b)

Sûret-i bed cebhe-i mir`ati pür-çîn eylemez

(G52-1b)

Hubî-i timsâlden gelmez şeref:âyîneye

(G53-3a)

Türş-rûyân-ı hased ihsân ile olmaz beşûş

(G53-2a)

Ki yohsa sürme-i şeb dîde-i huffâşa fer vermez

(G69-3b)

4.2.1.2. Deyimler

Divanda yer alan deyimlerden birkaçını örnek beyitleriyle veriyoruz:
Abdest vermek: Azarlamak

Verir bu muglim-i nâşüste-rûya da âb-dest
Henüz geldi Sitanbul'a bir namâz sorucu

(Kıt. 26/3)

Al takye ver külâh: 1. Uzun çekişmelerden sonra. 2. Aralarındaki samimî dostluğa sürdürerek.

Al takye ver külâh idügin kârı âlemin
Söyler lisân-ı hâl ile bedr ü hilâl-i çarh

(G10-5)

Başında bardak çatlamak: Bir işten mesûl olmak.

Def'a-i sâlisede urdu sebûyu kırdı
Destinin çatladı gûyâ ki başında bardak

(T25-9)

Boş komak: Aldırmamak, önem vermemek, ilgisiz kalmak.

Sûfi heves-i hırka-i pîrâneysi boş ko
Uz kes revîş-i vaz'-ı sakîlâneysi boş ko

(G115-1)

Engüşt ber-dehân-ı hayret olmak: Şaşkınlıktan parmağını ağzına götürmek.

Hiddet-i zihnî görüp kat'-ı nizâ'-ı mülkde
Olmada engüşt-i hayret-ber-dehân seyf ü kalem

(K8-29)

Göbek burundısı eylemek: kıskandırmak.

Eyler göbek burundısı pür-pîç gülleri
Açsa çemende nâfını ol mest-i işve-kâr

(G49-3)

İpliği pazara çıkmak: Hilesi açığa çıkmak, yalanı ortaya çıkmak.

Kişver-i Hindin hele bâzâra çıkdı riştesi
İltifâtile meta`-ı Rûm olup vâlâ-terîn

(T93-6)

Kâkül-i dilber gibi sözü uzatmamak: Sözü kısa ve öz söylemek.

Uzatma kâkül-i dilber gibi güftârı ey Rahmî
Kelâl îrâs eder insana çok tatvîl-i bî-hâsıl

(T4-15)

Kıl kadar: Çok az bir miktar.

İster hat-ı `izârını boğma tirâşa çek
Manzûr-ı `âşık eyleyemez kıl kadar seni

(G142-3)

Kulağı kirişde olmak: Dikkat kesilmek, söylenecek sözü, gelecek haberi dikkatle dinlemek.

Âvâz-ı pâ-yı yâre tutar gûş-ı intizâr
Tanbûr-ı meclisin de kulağı kirişdedir

(M-5)

Kundak bırakmak: Kundak sokmak.

Destine aldı tüfengin o semiyy-i Kerrâr
Hirmen-i düşmene ammâ ki bırakdı kundak

(T25-6)

Miş yaş etmek: Ağlayıp sızlamak.

Giryeden reh-güzer-i yâri rakîb etmiş yaş
Ben de ızhâr edeyim hûn-ı sirişkim miş yaş

(G74-1)

Örnek almak: Birinin davranışlarını beğenerek onun gibi davranmaya çalışmak.

Metâ`-ı nazmı rengîn etmek isterlerse ey Rahmî
Gürûh-ı kâle-sencân örnek alsınlar kumâşımından

(G108-5)

Tondan tona atmak: Kılıktan kılığa sokmak.

Kâfiri tondan tona atdı hücûm-ı satveti
Oldu müstevlî-hezîmet düşmen-i bahr u bere

(T31-4)

Divanda yer alan diğer deyimler ise şunlardır: Adı çekilmek (G72-2), ağlayıp zırlamak (G74-5), ahde vefâ etmek (T89-4), aklını bâda vermek (G121-2), aklını başından almak (G131-2), aradan su sızmamak (G138-3), âşık geçinmek (G120-4), aşkına nuş etmek (G139-1), ayağın kesmek (K6-4), ayağı yere basmamak (G98-2), ayak altında olmak (G88-2), ayak basmamak (M-10), başı hoş olmak (G138-4), başına teng etmek (T36-10), beli bükülmek (K1-31), binde bir düşmek (T34-4), bir pula değmemek (T93-7), boşa çıkmak (G115-7), boyun borcu (K10-47), büt kesilmek (M-2), câna kâr etmek (G129-4), can atmak (T86-2), cebe satmak (T43-10), cisme cân gelmek (G98-3), çerâğ etmek (T71-5), çeşmi kalmak (G84-4), dâma düşmek (G130-1), dest-dırâz olmak (T36-6), dest uzatmak (G88-2), devletin tepmek (G139-3), dîdesi rûşen (T96-1), dil ü dîde kan ağlamak (T19-6), dil vermek (G126-5), duş olmak (Kıt.-23), el vermek (G100-1), eli taş altında kalmak (G111-3), ferah vermek (G98-3), ferdâya salmak (G131-4), gönlü akmak (G130-2), gözleri kalmak (Kıt.-23), gözü aydın (T36-2), gözü gönlü açılmak (G98-3), hâkile yeksân olmak (G141-4), halkın diline destân olmak (K18-8), huzûru uçmak (G77-2), ibret almak (G58-3), intikâm almak (G35-5), kadem basmak (T112-10), kevkebi barışmak (G138-1), kırıp geçirmek (G84-2), kırk yılın başında bir gelmek (T3-2), kul olmak (G92-1), mat etmek (T76-5), mizana gelmemek (K4-15), ocağına su koymak (T117-3), ön

ayak olmak (G89-3), rûyî türâbda olmak (M-14), rûyına kan gelmek (G68-4), safâ sürmek (T1-22), serinde dağ yakmak (G119-3), sözden almaz (G58-3), su gibi ezber etmek (T63-6), su üstünde olmak (T30-2), suyun bulmak (T58-2), şöhret bulmak (L3-5), tahiyâtta oturmak (T75-6), yelkeni suda olmak (K6-25), yelkeni suya bırakmak (T13-3), yere geçmek (T76-3), yerini boş koymamak (G133-2), yıldızı düşkün olmak (K4-2), yüz aklığı (Kıt.-22), yüz sürmek (G92-1), yüz vermek (G6-2).

4.3. Âdet, Gelenek ve Görenekler:

Âdetler bir toplumun sosyal hayatını yansıtan en önemli unsurlardır. Klasik şiirimizin sosyal hayatla iç içe olduğunu gösteren âdetlere Rahmî'nin şiirlerinde de rastlanmaktadır.

Rahmî Divanı'nda bayramla ilgili geleneklere şöyle değinilmiştir: Bayram gökyüzünde hilâlin görülmesiyle başlar ve bayram günlerinde oruç tutulmaz. Bayram dolayısıyla devlet büyükleri ihsanda bulunurlar. Bayram zamanı âşık da sevgilisinden kendine ihsanda bulunmasını diler.

Zamân-ı îd geldi yâr ihsân eylemez neyler
Beni gül bûselerle şâd ü handân eylemez neyler
(G45-1)

Ayrıca kurban bayramında kurban kesilmesine ve kurban bıçağının mutlaka keskin olması gerektiğine değinilmiştir.

Fesân-ı fitnede ser-tîz edip îdiyye şemşîrin
Bu dem koç başına uşşâkı kurbân eylemez neyler
(G45-2)

Nigâh-ı çeşm-i şûhu tîzdir kurban bıçağından
Bu demde gamze-i hûn-hâresi kan eylemez neyler
(G45-4)

Yaralara pamuk koyarak tedavi etme yöntemi de bir beyitte geçmektedir. "Eskiden yaraları işletmek için –şimdiki yağı alınmış pamuktan mâmul gaz bezine- pamuk veya keten, daha iyisi tiftik elyafından yapılmış fitil koyarlarmış."³⁴

³⁴ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Haz. Cemal Kurnaz, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1992, s. 434.

Âhımdadır terâküm-i feyz-i şeb-i visâl
Nûr-ı sabâh penbe-i dâğ-ı serimdedir

(G24-2b)

Ayrıca o devirde alınan vergi ve haraçlar da Rahmî'nin şiirine konu olmuştur.

Kâlâ-yı işveden nigeş-i şûhu bâc alır
Hâl-i siyâhı mülk-i Habeşden harâc alır

(G33-1)

XVIII. asırda âsâyîşden sorumlu şahnelere (gece bekçilerine) de bir beyitte yer verilir.

Dirîğ zâhidi bintü'l-ineble savma'ada
Basarsa şahne bu şeb nâm-ı mey-keşân çekilir

(G43-3)

Gelenek ve göreneklerimizde damadın düğünden sonra geline verdiği hediye olan yüz görümlüğü de şu beyitte görülür.

İsterse yüz görümlüğü pîr-i mugân n'ola
Ser-pûş-ı bint-i sâgâr-ı gül-fâmın almadan

(G100-2)

Başlıca haberleşme vasıtası olan mektup yazma geleneğine de bir gazelde yer verilmiştir.

Kesildim hâme-veş ol şûha kat kat nâme yazmakdan
Gehî harf-i şikâyet gâh firkat-nâme yazmakdan

(G103-1)

Usandık ol sitem-kâra muhabbet-nâme yazmakdan

(G103-2b)

Yine nâ-bûd olurdu yâre hasret-nâme yazmakdan

(G103-3b)

Bir beyitte de papağanlara ayna ile konuşma öğretilmesine değinilmiştir.

Nola kat'-ı nazar etdimse ol ruhsâr-ı dil-cûdan
Benim tûtî-i tab'ım feyz alır mir'ât-ı zânûdan

(G111-1)

Herhangi bir dileğin gerçekleşmesi için okunan “Kadeh Duâsı” da Rahmî'nin şiirinde Sufî'ye sihir yapmak amacıyla kullanılır. “Kadeh Duasına Dair” adlı makalesinde Ömür Ceylan, duanın Ayasofya Kol. 2811 numarada kayıtlı şerhinden hareketle, “Ey Ahmed! Göklerden geçerken ol gördüğün yeşil kadeh senin pak nurundandır ve ol dua kim anda yazılıdır anı ben kendü kudret elümle yazdum.”, “Şerhe göre duaya adını veren kadehi Peygamber Efendimiz (s.a.v.) mirac sırasında gökyüzünde görmüş ve gördükten sonra ancak duaya ulaşabilmiştir”³⁵ bilgilerini verir.

Kadeh da`vâtın eyler Rahmîyâ teshîr için zâhid
Giyerse şâhid-i sahbâ perend-i câmdan câme

(G118-5)

Kumaşların kenarında damga bulunması özelliğine de bir beyitte yer verilmiştir.

Serinde dâğ yaksa ‘ayb sanma zâhidâ ‘uşşâk
Olur her kale-i vâ-puhtenin tamga kenârında

(G119-3)

Belde hançer taşıma âdetine de şu beyitle değinilmiştir.

Mücevher tîg-ı âteş-tâbına bak mûmiyânında
O şûh-ı şehlevendin hancer-i zer-kârı meşrebçe

(G122-5)

Devrin eğlence meclislerinden olan helva sohbetlerine de aşağıdaki beyitte yer verilmiştir.

Medâr-ı şevk olup bu bezm-i rûh-efzâ mezâkımca
Bu şeb pek tatlı düştü sohbet-i helva mezâkımca

(G128-1)

³⁵ Ömür Ceylan, “Kadeh Duasına Dair”, *Dergâh*, S. 87, Mayıs 1997, s. 9.

4.4. Divan'da Adı Geçen Dini, Tarihi, Mitolojik Şahsiyetler ve İktibaslar

Rahmî Divanı'nda görülen başlıca iktibaslar şunlardır: 'Azbi Furat, Bismillâhi mecrâhâ, Cezâhullâhü hayren, Fasda' bi-mâ tü'mir, Festebiku'l-hayrât, Hel min, İnnemâ ya'murün, İsrâ, Kâbe Kavseyni, Lâ-fetâ, Levlâk, Mâ-evhâ, Mâ ü tîn, Mâ-zâga'l-basar, Men 'arefî, Nun ve'l-kalem, Nurün 'alâ nûr, Rahmeten li'l-âlemîn, Tâ-Hâ.³⁶

Başta Peygamber Efendimiz (S.A.V.) olmak üzere, Hz. İsa, Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. Nuh, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Ali, Hz. Hüseyin Divanda telmihte bulunulan dini şahsiyetlerdir.³⁷

Asafî, Cem, İskender, Hatem, Ma'n, Hızr, Neriman, Rüstem, Dara, divanda yer alan tarihi ve mitolojik şahsiyetlerdir.³⁸

4.5. Divanda Adı Geçen Şâirler

Rahmî de diğer divan şairleri gibi kendinden önce yetişmiş birçok şaire nazireler yazmıştır. Bu nazirelerde şairleri sanatçı yönlerinden dolayı övmüş ve onları kendine örnek almak istemiştir.

Râşid Efendi (ö. 1735)'ye yazdığı iki nazirede, onun izinden gitmekte olduğunu belirtmiştir. Şâiri, fazilet alınması gereken bir kişi olarak görür. Nükteyi değerlendiren, tartan Râşid aynı zamanda güzel ve ince söz söyleme vasıflarına da sahiptir:

Tanzîr olur mu Râşid Efendi'ye Rahmîyâ
K'ol nükte-senc ü nâdire-perdâz başkadır

(G27-5)

Nedir murâdı dil-i bî-karârı biz biliriz
Visâl için dolaşır kûy-ı yârı biz biliriz

(G66-1)

Abdî'den söz ettiği bir beyitte de; nükteyi anlamakta mâhir olanlar,

³⁶ Elmas (1997): (K3-7), (T39-9), (T28-6), (K1-10), (T55-5), (T26-7), (T87-4), (K1-28), (K1-3), (K8-40), (K1-5), (K1-28), (T18-3), (K1-2), (G76-1), (K1-25), (G90-3), (G132-3), (K1-2), (Kit.-15).

³⁷ Elmas (1997): (K1-16), (G68-1), (G69-5), (G132-2), (T26-16), (T43-9), (K9-41), (T83-5).

³⁸ Elmas (1997): (K4-11), (G81-3), (G52-1), (T90-1), (K6-30), (G23-3).

irfânın ulaşılabilecek son derecesini, Abdî'nin hünerle dolu güzel beyânında bulurlar demektedir.

Rahmîyâ gâyet-i irfânı dil-i nükte-verân
Abdî-i pür-hünerin hüsn-i beyânında bulur

(G19-5)

Münîf (ö. 1763)'i şiir meydanında tek başına at süren bir biniciye benzeten Rahmî, onunla çarpışmaktan çekinir.³⁹ Cemal Münîf Efendi'ye yazdığı nazirede, O'nun şiirlerini temiz ve parlak kumaşla bir tutar ve onu kendine örnek olarak gösterir.

Kumâş-ı tab'-ı pâkinden Münîf'in örnek al Rahmî
Ki yohsa böyle nazm-ı sâdeyi şimdi kirâm almaz

(G58-5)

Yine Münîf Efendi'ye yazdığı bir nazirenin redifi oldukça ilginçtir:

Kudûm-ı bezmi ko ey nûr-ı çeşm-i merdüm tek
Misâl-i seg rukabâ etmesin tekâdüm tek
Bu şeb piyaleyi hep nîm devr edip sâki
Ne âlem etdin usûl-i dü yekle düm düm tek

(G82-1,2)

Râgıb Efendi (ö. 1723) ile müştereken söyledikleri bir gazelleri vardır.⁴⁰

Cihânı gamze vü müjgân-ı hûn-hârı çalar çarpar
Dem-i tîg ü siper-veş her dil-i zârı çalar çarpar

(G25-1)

Râgıb Efendi'ye nazire yazdığı bir diğer gazelde “Râgıb'ın şairlik bahçesinden bu berceste gül yine irfan sahiplerinin sarığının süsü oldu” demektedir.

³⁹ Elmas (1997) : 89.

⁴⁰ Elmas (1997) : 92.

Zîver-i destâr-ı irfân oldu ey Rahmî yine
Gülsitân-ı tab-ı Râgıbdan bu bir berceste gül

(G87-7)

Râgıb'ın bir gazeline Farsça nazire yazan Nevres Efendi (ö. 1762)'nin naziresine yine Farsça bir nazire yazmıştır.⁴¹

Râtıb Ahmed Paşa (ö.1756-57)'ya yazdığı nazirede, Rahmî eğer onun yolundan gitmezse, sözünün kemâle ermiş insanların sözleriyle bir rütbede olamayacağını belirtir.

Cenâb-ı Ratıb-ı dânyâya Rahmî peyrev ol yohsa
Sözün hem-rütbe-i güftâr-ı erbâb-ı kemâl olmaz

(G60-7)

Şeyhülislâm Es'ad Efendi (ö.1753)'nin bir gazelinesi de zeyl etmiştir.

Hil'at-i dilcû-yı hattı k'ol ruh-ı zîba giyer
Nüsha-i hüsn-i harîri gibi çok ma'na giyer

Efdal-i Rûm Es'ad-ı sâhib-kemâl-i dehr kim
Her sözü hüsn-i edâyı pâk ü bî-pervâ giyer

(G20-1, 8)

Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye yazdığı bir de nazirede, Müfti Efendi'yi över ve onu takib etmenin mümkün olmadığını söyler:

Hased ol merdüm-i deryâ-dile hiç gam kabûl etmez
Ki redd eyler has-ı ekdârı hemçün yemm kabûl etmez

Muhâl ü mümteni'dir pey-rev olmak Müfti-i dehre
Ne mümkündür nazîre ana kim tev'em kabûl etmez

(G61-1,6)

Divanda 118. Gazel de yine Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye naziredir.
Ayrıca, Reisü'ş-şuara olarak adlandırdığı Seyyid Vehbî Efendi (ö. 1745)'nin vefatı üzerine de bir tarih düşürmüştür.

⁴¹ Elmas (1997) : 99.

Etdi fezâ-yı âlem-i lâhûta irtihâl
Vehbi Hüseyin Efendi edip terk-i mâsivâ

Yazdım zamân-ı fevtine târîh Rahmiyâ
Vehbî Efendi'ye ola yâ Rab bihişt câ (Sene 1149)

5. SONUÇ

Bu yazımızda, yüksek lisans tezimizden yola çıkarak, XVIII. yüzyıl divan şairi Rahmî'nin hayatı ve eserleri hakkında kısa bilgiler verdik. Divan'ı üzerinde şekil ve muhteva incelemesi yapmaya çalıştık. İncelememiz sırasında Kırımlı Rahmî'nin dil ve vezin konusunda başarılı bir şair olduğu sonucuna vardık. Rahmî'nin aruz vezninin değişik kalıplarını ustaca kullandığı görülmektedir. Şiirlerinde atasözü ve deyimlere de çokça yer veren şair aynı zamanda dile de hâkimdir. Bu yüzden kafiye ve redif konusunda da zorlanmaz.

Râşid Efendi, Abdî, Münifî, Ragıb Efendi, Râtıb Ahmed Paşa, Şeyhülislam Esad Efendi, Hasan İsmet Efendi, Rahmî'nin sanatından etkilendiği, örnek aldığı ve nazire yazdığı şairlerdir.

Gazellerinde de yer yer fazlaca terkip yaptığı görülür. Buna rağmen, deyimler ve atasözlerine yer verdiğimiz bölümden de anlaşılacağı üzere, Rahmî "divanı"nda, atasözlerine ve deyimlere de çokça yer vermiştir. Günlük konuşma kalıplarından bazılarını da ustaca kullandığı görülmektedir.

Rediflerinde Türkçe kelimeleri çokça tercih etmiş olması, onun şiir dilinde Türkçenin hâkimiyetini arttırmaktadır.

Divanda, iki yerde şimdiye dek divanlarda pek rastlamadığımız "örnek almak" tabirini kullanan Rahmî, gazellerini de "aybala" olarak vasıflandırır.

Kasideler bölümünde Mevlana medhiyesinde de yer veren Rahmî, bu medhiyede Mevlana Efendimizi pek çok yönüyle övmüştür.

Divanda yer alan hikemî tarzdaki gazeller de hayat görüşünü ve felsefesini yansıtmaları bakımından dikkat çekicidir.

Rahmî Divanı üzerinde gerçekleştirdiğimiz bu çalışmanın, bu konu üzerinde çalışacaklara faydalı bir malzeme olacağını umuyoruz.

KAYNAKÇA

- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1342.
Ceylan, Ömür, "Kadeh Duasına Dair", *Dergah*, S. 87, Mayıs 1997.

Elmas Öztürk, Sevgi, Rahmî (Kırımlı, Mustafa) Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Kaşifi Yılmaz, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Edime 1997, I-XLV+239s. s. 74.

Erdem, Sadık, *Ramiz ve Adab-ı Zurafa'sı İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S. 79, Ankara 1994.

Fatin Davud, *Hatimetü'l-Eş'ar*, İstanbul 1271.

Gökalp, Haluk, *Mevlânâ Methiyeleri*, Kriter Yayınları, İstanbul 2009.

Kafzade Faizi, *Zübdetü'l-Eşar*, İstanbul Üniversitesi T.Y. 4098.

Kırımlı Mustafa Rahmî, *Safaretname-i İran*, İstanbul Üniversitesi TY. 2538.

Kurnaz, Cemal, Çeltik, Halil, *Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Kurnaz, Cemal, Çeltik, Halil, "Hanlık Dönemi Kırım Şairleri Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, T.Y., S.51.

Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmani*, Matbaa-i Amire, 1311.

Mengi, Mine, *Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî*, AKM. Yayını, Ankara 1991.

Onay, Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Haz. Cemal Kurnaz, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1992.

Riyazi Mehmed, *Riyazü'ş-Şuara*, İstanbul Üniversitesi T.Y. 1646.

Salim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şuara*, Haz. Adnan İnce, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2005.

Sami, Şemseddin, *Kamus-ül-Alam*, İstanbul 1308.

Tuman, Mehmed Nail, *Tuhfe-i Naili*, Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001.

Unat, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Safaretnameleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987.